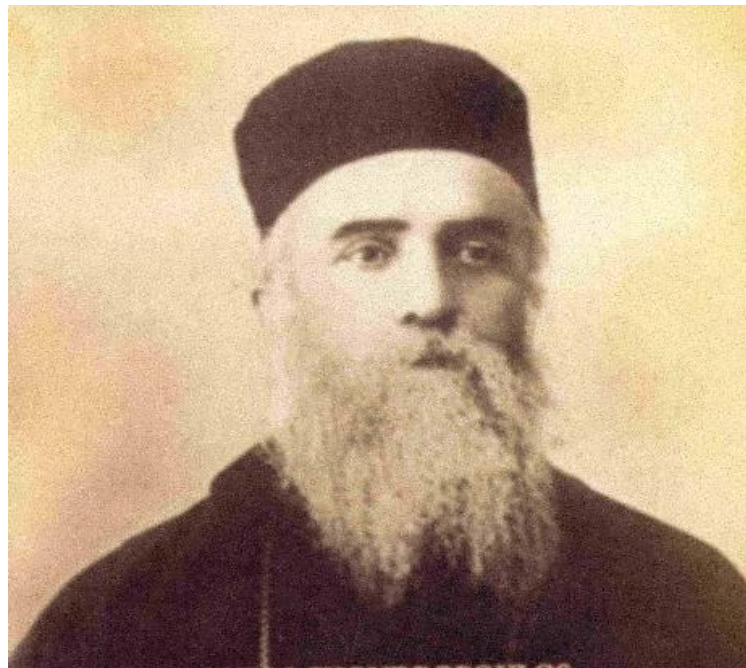

ВЕТОСАВЉЕ

**Светосавље.орг :: Библиотека :: Ћирилица ::
Latinica**

СВЕТИ НЕКТАРИЈЕ ЕГИНСКИ
О БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ

УВОД У ПИТАЊЕ БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ

ДОКАЗИ БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ

1. Активности душе као доказ бесмртности душе
 2. Тежње душе као доказ бесмртности душе
 3. Историјски доказ бесмртности душе
 4. Метафизички доказ бесмртности душе
 5. Телеолошки доказ бесмртности душе
 6. Етички доказ бесмртности душе
 7. Доброта Творца као доказ бесмртности душе
 8. Идеја о бесмртности душе у нама као доказ бесмртности душе
 9. Морално задовољство које се у човеку рађа од врлинског живота као доказ бесмртности душе
 10. Идеја вечности као доказ бесмртности душе
 11. Љубав према лепоти, добру, истини и правди као доказ бесмртности душе
 12. Глас савести као доказ бесмртности душе
 13. Унутарње откривење Бога као доказ бесмртности душе
 14. Хришћански живот као доказ бесмртности душе
 15. Религијски доказ бесмртности душе
 16. Унутарњи импулс за богопоклоњење као доказ бесмртности душе
-

УВОД У ПИТАЊЕ БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ,[1],[2]

"Ја сам Бог Авраамов, Бог Исааков и Бог Јаковљев. Бог није Бог мртвих, него живих" (Мт. 22, 32). Ова истина, коју нам открива Свето Писмо, јесте прво учење у које човек треба

да поверује да би познао себе: ко он јесте, који је циљ и сврха његовога битовања у овоме свету и које је његово назначење. Без (ове) богооткривене му истине, човек је неспособан да позна себе; јер недовољно познавање богооткривене истине води човека лажним теоријама и погрешним учењима, а ови, пак, доводе до апсурдних закључака. Јер ум сам по себи неспособан је да проникне у тајне. Откривење је светлост која просветљује и води ум човеков у његовим истраживањима, узводећи га ка истини. Држећи се те светлости, показаћемо на дијалектички начин да човек има бесмртну душу...

Да би философија могла доћи до истинитих закључака философирање мора бити засновано на Откривењу (Божијем). Философ мора веровати да је примио живу душу од Бога да би могао да је позна. Уствари, он (увек) већ зна да у њему постоји нешто што је различито од материје, али он не зна *шта* је то. Да би тај увид постао знање неопходна је вера у богооткривену истину. Онај који философира мора најпре поверовати у духовну природу која га чини (у исти мах) и оним који сазнаје и предметом сазнања, да би тек тада могао да тежи да у потпуности позна ту природу. Постојање живе душе је неспорна чињеница за верујуће, али је скривена тајна за неверујуће. Вера је око душе којим душа сазрцава себе и прониче у невидиво и скривено. Бог је човеку открио његово узвишено порекло и омогућио човеку да позна бесмртност своје душе да би га привукао к Себи, да би га побудио на врлину и узводио лествицом самоусавршавања. Одбацивати богооткривену истину значи одбацивати назначење и сврховитост света, о којима сведочи Сам свезнајући Творац,

Који није створио ништа што је несврховито. Човеково усавршавање - које би, у случају да нема живе

душе (у човеку), било и бесмислено и немогуће - неопходно је са становишта назначења и сврховитости света, јер би без тога стварање човека било само бесциљна игра.

Нека нико, зато, не каже да је човек велики (само) по свом егоизму. Јер је, уистину, велики и духован човек[3], који је створен по образу свога Творца и Бога. Он је, стога, боголик и богонадахнут и пријемчив за Божије откривење, и отуда је - због свог узвишеног порекла, господствености своје природе и карактера своје душе - виши од свеколике створене природе. Дух човеков се уздиже к Богу, бива просветљаван Божијом светлошћу и, развејавајући маглу таме материјалног (у човеку), познаје *"оно што око не виде и ухо не чу, нити уђе у срце човеково"* (1. Кор. 2, 9).

Бог обитава и дела у човеку... Онај, Кога у себи не може садржати ни свецели козмос, обитава мистички у срцу микроскопскога човека. Ово звучи чудно, али је истинито. Начин је мистички, а Божије Откривење се пројављује кроз сопствене учинке. Бог је бесконачан и козмос лежи на длану Његове руке, а човек је прегршт прашине. Па, ипак, човек се узвисује изнад козмоса и изнад Небеса, и умним очима сазрцава величанство творевине, испитује и истражује козмос својим умом, открива законе који управљају козмосом, премерава огромна растојања и димензије небеских тела, сазнаје о специфичној тежини, чврстини и количини елемената од којих се састоје небеска тела, и, уопште гледано, о њиховој природи, и о привлачењу и одбијању огромних планета у козмичким просторствима.

Просветљиван Божијом светлошћу, човеков ум се уздиже ка Творцу козмоса, проучава Његов карактер и формулише тврдње о Његовим својствима... Просветљиван Божијом светлошћу и окрепљиван

Божијом благодаћу, човек се узвисује изнад свих неразумних природа и - премда одевен у земаљско тело - надмеће са природом небеских Ангела...

Божија Премудрост је створила човека као возглављење творевине да би он могао да поима и позна свог Творца и Бога... Човек је разлог стварања света. Да, човече, Бог те створи богом на земљи. Грех и отпадање од Бога лишише те тог знања. Грех и отпадање од Бога помрачише твој ум, створен да сазрцава Бога. Они те заведоше на странпутицу и низвргоше те у глиб страсти, које помрачише светлост образа (Божијег у теби). Да, познај да јеси по образу и подобију Божијем, и да имаш бесмртну душу која је назначена да благодаћу (Божијом) живи вечно. Истражуј себе да би увидео и уверио се колике твоје активности и колика твоја дела сведоче о бесмртности душе.

ДОКАЗИ БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ[4]

1. Активности душе као доказ бесмртности душе

Разумна душа човекова бави се умним размишљањем, трага за разлогом свога постојања, уздиже се ка идеји Бога и неопходности постојања Бога. Ова размишљања, будући мислена, морају имати и мислени узрок. Тај мислени узрок мора бити потпуно различит од свега материјалног. А будући да свет у коме човек обитава јесте материјалан, нужно је да порекло разумне душе доведемо у везу са другим, нематеријалним светом. Ово нас, пак, обавезује да признамо бесмртност душе као такве, јер смрт влада само над телесношћу материјалнога

света, док душа, будући да није саздана од материје овога света, није подложна смрти.[5]

Ум се уздиже до поимања нематеријалних ствари. Да је ум по природи материјалан, он не би био у стању да поима идеје нематеријалних ствари. Разумна душа човекова поседује не само моћ трагања за стварима које су по природи идеалне, већ и моћ идеалисања ствари које су потпуно материјалне, ослобађајући исте од њихове материјалне копрене и сагледавајући их као апстрактне идеје, као и моћ уздизања до универзалних идеја кроз интуитивно мишљење.

Душа је свесна себе и свесна свога поимања. Душа прониче и тежи да сазна не само спољашње објекте, већ и да позна себе саму и своје активности, да расуђује о себи и изриче тврдње о каквоти својих чинова и активности. Душа не само да прима у себе обиље истина, већ и сама постаје ризница мноштва појмљених истина: она поима вредност тих истина и деловање тих истина на њу саму. Уз то, душа осећа природну склоност к натприродним истинама и тежи да живи духовним светом ових истина. Ово сведочи о бесмртности душе.

Философи веле[6]: све што је самодејствено и свагдадејствено јесте бесмртно. Отуда душа, будући свагдадејствена у себи и по себи јесте бесмртна.

2. Тежње душе као доказ бесмртности душе

Разумна душа има натприродне, бескрајне тежње. Да разумна душа зависи од тела и умире заједно са телом, онда би она нужно била потчињена телу и следила га у свим његовим прохтевима. Независност (душе од тела) би, у том случају, била супротна како законима природе тако

и разуму, зато што би нарушавала хармонију између тела и душе.[7] Да је зависна од тела душа би се потчињавала телу и следила га у свим његовим прохтевима и жељама, док, напротив, душа управља телом и намеће своју вољу телу. Душа потчињава и обуздава прохтеве и страсти тела, и управља њима по својој вољи. Овај феномен је познат сваком разумном човеку, и ко год је свестан своје разумне душе свестан је господарења душе над телом. Послушност тела души, када га ова води ка самопоричућем жртвовању у име њених узвишених идеја, јесте доказ господарења душе над телом. Власт душе (над телом) и душино жртвовање њеног тела до смрти у име њених начела, идеја и ставова било би, пак, потпуно несхвативо да душа умире заједно са телом. Смртна душа никада не би могла да се уздигне до таквих висина и никада не би могла да преда себе на смрт заједно са телом у име бесмислених апстрактних идеја, будући да за смртну душу ниједна узвишена идеја и ниједна узвишена храбра мисао тада не би имала никаквога смисла. Стога, душа која је способна за такве ствари мора бити бесмртна[8].

3. Историјски доказ бесмртности душе

О бесмртности душе сведочи универзално веровање свих народа у њену бесмртност. Историјске чињенице показују да читав људски род верује у живот после смрти[9]. Ми ову наду срећемо како код варварских и дивљачких, тако и код цивилизованих народа. Чињеница да су људи свих времена, свугде и на сваком степену развоја прихватили идеју живота после смрти и имали наду у њега јесте доказ човековог најдубљег уверења у бесмртност сопствене душе. Ова нада у бесмртност зри у чврсто уверење и развија се до те мере да све моралне

активности човекове почињу да извиру управо из овог уверења. Овај феномен би био немогућ да је веровање у бесмртност душе тек пуки израз човекове егоистичне жеље, да није засновано у самој природи људскога духа и да не извири из дубина човекових. Мудраци свих доба говоре о бесмртности душе.

Здрава философија је увек одбацивала учења оних философа који су, у различитим епохама, застрањивали у епикурејство. Негирати бесмртност душе значи приписивати крајње озбиљну грешку Божијој Премудрости што је уопште утиснула једну такву илудију, једну такву химеру[10] у срце човеково. Да човек није бесмртан, он не би имао разумну душу, нити би био у стању да уопште замисли бесмртност.

4. Метафизички доказ бесмртности душе

О бесмртности душе сведочи и истраживање моћи и особених својстава душе. Једноставност душе и нематеријалност њене субстанце указују на њену бесмртност. Такође, њена самосвест, њена моћ слободнога избора и самосуштности (autexousion), као и њена слобода за сазнање указују на то да душа припада духовном свету. Затим, њена тежња да се приближи бескрајно савршеном Бићу, њена иманентна сврховитост (entelechia), и непрекидна активност њеног духа показују да је душа живи ентитет који у себи нема разлога да умре, нити да се распрши нити да нестане. Све ово, стога, сведочи да душа опстаје и после свог одвајања од тела и да је бесмртна.

Платон доказује бесмртност душе, пре свега, њеном једноставношћу и нематеријалношћу њене субстанце. А у вези са одласком душе из овога света, Платон објашњава

да приликом смрти човекове, умире његов смртни део, а да се бесмртни део његов удаљава од смрти, остајући цео и неуништив: "Нема сумње, дакле, да је душа бесмртна и неуништива"[11].

5. Телеолошки доказ бесмртности душе

Разумна душа човекова - будући једноставна и (сачињена) од нематеријалне субстанце, и имајући таква својства за сопствени развој, усавршавање и достизање крајње сврховитог циља - мора бити бесмртна.

Ако је човекова душа смртна, ради ког циља, онда, човек има таква узвишена својства, такве моралне моћи, такву пријемчивост за узвишено, такве бескрајне тежње и читав свој духовни и морални живот? Овај проблем је решив искључиво ако се призна бесмртност душе. Без признавања бесмртности душе, догађаји човековог духовног и моралног живота остају нерешива загонетка, а човекова борба у сопственом етичком и духовном животу остаје борба без победе и стремљење без циља.

6. Етички доказ бесмртности душе

О бесмртности душе сведочи и тежња душе к највишем добру. Под највишим добром подразумевамо оно крајње добро, које је суштински и истински више од свих осталих добара, и у коме човек може пронаћи свој етички спокој, апсолутни мир душе и духовну радост, кроз коју се његова душа преиспуњава неисказивог умилења. То крајње добро јесте најсавршеније добро, пунота добара, у којој свака чежња бива задовољена и свака нада испуњена. То највише добро јесте Царство

Божије, које је духовна заједница, заједница Бога и људи, и човеково учешће у светости, љубави, благодати и блаженству Божијем. Царство Божије јесте оно за чим човек жарко чезне и трага, за шта се бори током читавог свог живота на земљи, жртвујући сва добра овога света да би се насладошћивао Царством Божијим. Али, иако човек жртвује све да би задобио то највише добро, он, ипак, (у овом животу) тек делимично опитује етичку срећу (Царства Божијега), зато што му, све време његовог земаљског живота, власт ђавола приређује безбројне разлоге за жалост. Човеку је немогуће да у овоме свету постигне потпуно блаженство, зато што спокој његове душе и мир његовога срца често бивају нарушавани тешким телесним мукама, увредама и ожалашћењима од стране ближњих, пустошењима и разарањима које доносе ратови, страдањима од глади и болештина, ужасима земљотреса, несрећама које сналазе његове сроднике и пријатеље, и, уопште узевши, жалостима које долазе што од моралних, што од материјалних узрока. Све ово ограничава етичку срећу човекову у овоме животу, а чежња за највишим добром остаје неиспуњена. Али, сама ова чежња јесте израз осећања извесне празнине у души која тражи да буде испуњена, као и наде у могућност потпуног испуњења. Ово нас нужно води ка закључку да ће душа, чије бескрајне тежње остају неиспуњене у овоме свету, примити потпуно испуњење својих тежњи тек по свршетку овога живота и по свом уласку у вечни живот, где је највише добро и апсолутно блаженство.

Чезња душе за највишим добром се, у овоме свету и животу, испуњава тек делимично и, искључиво, у ограниченој мери, и то не само тамо где влада зло, већ и тамо где преовладавају врлина и светост, зато што ђаво, и тамо где су врлине, напада и бори се против Царства

Божијег, сејући кукољ у жито. Разум, стога, захтева да признамо да ће се савршено испуњење тежњи к највишем добру испунити тек у будућем животу, где владају апсолутна љубав, радост и мир (Царства Божијега). На тај начин, сама жарка жеља за највишим добром, с једне стране, сведочи о томе да ће човек потпуно испуњење те своје жеље остварити тек у будућем животу док нас, са друге, уверава у бесмртност душе човекове.

До истог закључка долазимо разматрајући и питање моралнога савршенства, коме душа тежи кроз дисциплиновање и потчињавање тела. Тежња за моралним савршенством јесте израз унутарњег стремљења разумне душе ка уздизању изнад овог материјалног света ка другом, духовном свету. Та тежња сведочи о томе да је човек назначен за непрестано узрастање које има за циљ апсолутно савршенство. Но, апсолутно савршенство се налази у апсолутном животу, а апсолутни живот у надсветовном свету. Отуда нас морално савршенство нужно упућује на апсолутни живот, на бесмртност.

7. Доброта Творца као доказ бесмртности душе

Читава творевина збори о доброти Бога, Онога Који преобилно обдарује средствима за остварење среће Своја словесна створења. И срећа човекова би требало да буде потпуна, све док човек располаже тим средствима и има на располагању читав створени свет. Па, ипак, срећа човекова је непотпуна, и свакодневно видимо да људи ропћу и жале се да су несрећни. Нека бескрајна чежња опхрвава срце човеково, које - будући тешко рањено празнином (коју осећа) у себи - непрестано тежи да исту и испуни. Човек се бори за испуњење чежње свога срца, али

његово срце и даље остаје празно. Ниједно од добара земаљских није довољно да испуни ту празнину срца човековог. Нема утола чежњи човековој, његово срце остаје рањено и срећа се удаљава од њега. Разлог овог неутола није у самој природи ствари, већ у души човековој, која, будући бесмртна, има бескрајне тежње и која, стога, попут жеднога јелена, жарко чезне и иште насладошћење највишим добром, које је њен крајњи циљ... Сведобри Бог не би утиснуо у срце човеково неутоливу чежњу, која би човека чинила несрећним, да није за човека наменио и утољење те чежње. А из тога што та чежња остаје неиспуњена у овоме свету следи да ће она бити испуњена по човековом одласку из овога света, у будућем животу, где ће човек живети срећно и вечно. Стремљење највишем добру је, дакле, доказ бесмртности душе[12].

Ако човек уопште налази икакву релативну срећу на овој земљи, он је проналази управо у убеђењу да има бесмртну душу и да по окончању садашњег живота почиње будући, непрестани и бескрајни, живот у коме ће се насладошћивати савршеном срећом. Ако човек уопште налази икакву утеху у својим животним страдањима, он је проналази управо у наде да ће се у будућем животу насладошћивати највишим добром. Ако на немирном мору и у бурама искушења животних човек уопште налази икакво мирно пристаниште, он га проналази тако што се оријентише према бесмртности, у којој се налази највише добро... Ако човека лишите наде у будуће насладошћење највишим добром, човек постаје најнесрећније од свих створења, а његов живот ноћ без месечине... Такав човек би се, жалостан и сломљен, потуцао кроз живот, а можда би, у наступу очајања, чак и сам себи окончао живот[13]. Према томе, нада у насладошћивање највишим добром, будући да има моћ

утехе, јесте Божанска и као таква - истинита. Отуда, човек - надајући се у уживање највишим добром - верује да има бесмртну душу. Бог нас мистички обавештава о томе и Божија доброта, која се пројављује свугде, уверава човека да има бесмртну душу.

8. Идеја о бесмртности душе у нама као доказ бесмртности душе

Да човек има бесмртну душу доказује и сама чињеница да он у себи носи идеју бесмртности душе. Човек долази до идеја на основу света који га окружује. Природа свакодневно учи човека о смртности свих створења и њиховом потпуном нестанку. Отуда би идеја смрти и нестанка требало да буде човеков коначни закључак... Међутим, човек - упркос сликама смрти које гледа свакодневно - носи у себи идеју бесмртности. Како је човек од идеје смрти дошао до идеје бесмртности? Како је почео да верује у истину о бесмртности и на њој засновао читав свој живот? Извођење (идеје) бесмртности из (идеје) смртности немогуће је и, стога, неспроводиво. Човек, дакле, до идеје бесмртности није дошао на основу природе. Идеја бесмртности је од Бога и само Бог може човеку да подари идеју бесмртности... Човек је, дакле, идеју бесмртности примио од вечнога Бога. Човек као биће које је кадро да прима дарове од Бога има пријемчивост за дарове Божије, и кадар је да поима Бога и Његово Откривење. Човек је идеју бесмртности примио и заимао од Бога, будући да је није могао примити ниоткуда другде. Човек, дакле, има пријемчивост за Бога, он поима Бога, имајући дух којим заједнички са Богом, Који открива Себе (човеку). Према томе, човек није бездушна и безумна материја, већ биће са душом и умом, пријемчиво за

Божије Откривење. Такво биће мора имати бесмртну душу, јер заједнички са Богом и јер га Бог поучава и умудрује даром усавршавања, који би без бесмртности био бесмислен. Човек, стога, има бесмртну душу.

9. Морално задовољство које се у човеку рађа од врлинског живота као доказ бесмртности душе

Онај који живи врлинским животом опитује у себи задовољство које је непознато онима који не живе врлински: на пример, када олакшава невољу онима који су обременени немаштином, када теши несрећне и чини их учесницима своје сопствене среће, када имајући две кошуље једну даје човеку који дрхти на зимској студени... Насилје над правдом побуђује оврлињенога човека на гнушање и одбрану правде. И такав човек се бори за правду, истину и слободу. И када умире, он, у тим последњим тренуцима, опитује задовољство које испуњава његово срце због тога што умире борећи се за врлину. Он се не брине о себи, он је равнодушан према свом сопственом животу, он презире смрт и брине се искључиво о резултату своје борбе, о својој победи, о победи правде, о тријумфу истине и поразу лажни, о рушењу тираније, о ослобођењу и раскидању окова ропства. Како је необјашњиво ово осећање! Оно је нерешива загонетка за оне који не верују у бесмртност. Једино бесмртност може да надахне човека на бесмртне идеје. Једино бесмртност може да открије вредност врлине ономе који чезне за врлином... Једино бесмртност побуђује човека на велике жртве. Она надахњује војнике да полажу живот за своју дужност. Она подстиче на самопорицање оне који теже знању за добро људскога рода. Она подиже свете Мученике у народима. Она теши оне који страдају за

врлину. Она успокојава срце које је рањено незахвалношћу. Она подстиче богате да раздају своје богатство сиромашнима и сиромашне да трпе своје сиромаштво са моралним спокојем. Она самртнику даје храброст да спокојно ишчекује долазак смрти. Бесмртност, говорећи мистички у срцу човековом, побуђује човека на сва његова племенита дела.

Морално задовољство које се рађа у срцу човековом, стога, јесте плод бесмртности душе, која је по образу Божијем и која, стога, носи у себи одлике и вечност свог Праобраза. Душа је, дакле, свесна да је бесмртна и због тога побуђује човека на жртву ради правде, истине, лепоте, добра и савршенства. Бесмртност, такође, даје човеку и храброст неопходну за испуњавање њених заповести и награђује га осећањем моралнога задовољства као јемством највишега добра што је припремљено човеку. Човек је, дакле, створен за бесмртност.

10. Идеја вечности као доказ бесмртности душе

Човек уводи идеју бескрајности у све што га занима. Он тежи да прошири своје битовање и на све могуће начине покушава да постигне тај циљ коме тежи... Човекова борба на земљи је усмерена на обезбеђење сопствене вечности. Човек чезне и тежи да кроз своја открића и достигнућа остави за собом неизбрисиве трагове свога живота. Мисао о посмртној слави његов је најслађи сан, који ублажава муке напора које улаже да би продужио сећање на своје битовање. Човек неће да обраћа пажњу и намерно затвара очи пред чињеницом да променива природа овосветских ствари недвосмислено и увек изнова говори о пролазности свега. Он тежи да

продужи, ако не себе, оно барем своје име. Он не може да се помири са понижењем (нестанка). Он сматра да продужава своје битовање кроз своје потомке. Неки унутарњи глас га убеђује да неће нестати по окончању свог земаљског живота, већ да ће живети негде другде, насладошћујући се задовољством које ће бити награда за његова постигнућа на земљи. И човек као да сматра ту смрт суштински немоћном, премда очигледном, препреком својим (бескрајним) плановима, и наставља да улаже огромне напоре, заборављајући на смрт и крећући се кроз живот више као бесмртно него као смртно биће. И што му се више чини да ће његова постигнућа наставити да живе и после његове смрти, то се више надахњује. И, гле, чудне ли тајне: гроб и смрт (за њега) као танушни облаци бивају развејани блештавим зрацима бесмртности!

11. Љубав према лепоти, добру, истини и правди као доказ бесмртности душе

Љубав према узвишеним стварима јесте психички феномен који сведочи о постојању душе, док сам карактер ствари којима се душа заокупља говори о њеној бесмртности. Унутарња склоност човекова ка философији, жеља да кроз релативно савршену радост достигне до савршене, неисказиве радости у проналаску истине, сведочи о човековој духовној природи и њеном карактеру. Љубав према лепоти, добру и истини јесте лествица којом се човек уздиже изнад видиве творевине ка другачијем, духовном свету, где душа сазрцава премудрост Творца, поима Његова предивна дела, диви се Његовој свемоћи и свугде открива Његово присуство. Бог говори човеку лицем у лице! Какав велики дар! Каква моћ! Каква велика

част и слава за земаљскога човека! Да ли би, дакле, Божија Премудрост обдарила човека таквим моћима да човек тек тако ишчезава у гробу? Какав би онда био њихов смисао? Од какве би користи оне биле ако све нестаје после смрти?

Како онда бива то да се, супротно природи[14], прашина[15] заноси узвишеним идејама? Како то да физички човек више воли да се бави истраживањем натприродног него природног? Откуда у материји тај ерос према духовним стварима? Где одлази тај ерос? Куда одлази радост[16] та Божанска, духовна амвросија[17] што оживљава човека који се бави философијом?[18] У каквом су односу материја и дух? Дух се као такав весели када се, откривајући истину, усавршава и успиње пречагу по пречагу на лествици усавршавања. Али зашто би се и материја радовала? Какву корист од тога има материја, поготово с обзиром на то да она осећа све већи бол и муку што се више таква духовна усхићења и задовољства умножавају и појачавају? Каквом се то радошћу радује тело док се дух опија небеским нектаром? Ако је човек само материја, зашто се онда материја не задовољава тиме што ће се ваљати у самој себи, већ тежи да се узвиси? Ако тело човеково чека гроб и потпуно расточење. зашто се онда оно жртвује? И, што је најчудније од свега, зашто би се Бог открио телу, ако је судбина тела човековог да потпуно изгуби своје знање о Богу?

Човек трага за Творцем света, за његовим сведобрим Уметником, за Устројитељем козмоса. Човек тежи да позна Онога од Кога је примио идеју лепоте која преобилно прожима свецелу творевину. Поредак, хармонија у свим стварима, премудро устројство и функционисање козмоса, његова свечудесна лепота и блистава величанственост уздижу ум човеков ка Праузроку, ка Ономе Који је све створио Својом

Премудрошћу. Све ово (у човеку) разбуктава Божански ерос за философију и сазнање, којим човек тежи да проникне у дубине Божије Премудрости, да буде мистички уведен у тајне стварања света, да појми како је створено све што постоји и како Бог обдржава (у битију) све што постоји. Проучавањем ових ствари човек открива сведоброг Творца и узраста у љубави према Највишем Добру[19], Које привлачи човека к себи...

Ови психички феномени били би потпуно неспојиви са Премудрошћу Божијом, ако би гроб означавао крај човековог битовања. Али, из чињенице да би то било супротно Премудрости Божијој следи да човек има дух кадар за богопознање, који је, стога, и бесмртан. Јер је смртно биће, као оно које ће нестати, недостојно такве части и славе[20]. Човек, дакле, има бесмртну душу, због тога што тамо где је богопознање тамо је и бесмртност.

12. Глас савести као доказ бесмртности душе

Савест је непоткупиви судија, чувар закона којег је Сам Бог уписао у срце човеково. Било је неопходно да тај закон има и свог чувара, а чиновни (човекови) свога судију. Постојање овога двога у човеку сведочи о човековој слободи, о човековој одговорности за сопствене чинове, о човековом односу према Законодавцу, као и о бесмртности душе. Јер, када човек не би имао бесмртну душу, тај закон би био непотребан, савест би била нешто наметнуто и безразложно, а човекови чиновни не би били моралног карактера, већ искључиво пуки природни поступци. Али о истини да у човеку постоји записани закон и (савест као) свагдабудни чувар тог закона сведочи најпре универзално веровање људскога рода[21] а, затим, и

морално стање свакога човека, који или чини добро или чини зло, који или чува тај закон или га крши. Човек који чува морални закон препознаје се по свом карактеру. Његов душевни мир и спокојство његовог срца огледају се на његовом спокојном лику као у огледалу, и његов је живот попут потока који тихо тече кроз чаробну ливаду. Његова дела и поступци изражавају наду у будућу награду... Кршитеља моралног закона непрестано узнемирава оптужујући глас његове сопствене савести, и он се временом претвара у бедан и ужасан приказ. Од њега беже мир и спокој, те две голубице, та два симбола врлине и добра. Његов искежен и изобличен лик бива помрачен мрачним бојама унија, сломљености, клонулости, потиштености и очајања. Такав човек чека казну. Па, ипак, ако погледамо свршетак и једног и другог (човека), видећемо да су на надгробном споменику грешниковом исписани дитирамби и симболи победе и тријумфа, док је на неугледном споменику праведниковом урезана тек једна палмова гранчица, а деси се, понекад, да праведник буде беславно и далеко од очију људи закопан без сандука у земљу и да гроб где почива тело овог духовног атлете остане непознато. Откуда ова антитеза? Где је ту правда? Да ли је то праведник обманут? Где је награда коју је очекивао, за коју се борио и у коју је веровао својом светом вером? Где, нестао је и земља га покрива потпуно. Да ли је то његово надање било тек пусти сан? Да ли га је то глас његове савести обмануо? Грешник, пак, кога је опомињала његова савест јер је отворено кршио морални закон, проживео је живот свој са почастима и славом, и (после свега) још добио предивни гроб и трајно сећање на своју славу. Да ли је то страх и немир (његове душе) био безразложан, а опомињући глас савести његове - бесмислен? Не! Праведник није обманут,

јер је, живећи у складу са захтевима моралног закона, живео у складу са својим назначењем. Морални закон је дарован човеку да би човек могао да одржи свој однос са Богом и да би могао да сачува, развије и усаврши себе. Стога, онај који држи закон није обманут, јер испуњава своје назначење. Али, није обманут ни кршитељ закона, јер он, кршећи закон, води рат против Дела Божијег, и сноси за то тешку одговорност, и свестан је те своје кривице, јер му о томе сведочи његова сопствена савест. Али, зашто Божија Правда не даје (још овде) и праведнику и грешнику по заслугама његовим? Управо због тога што човек живи и после смрти, и што ће у бескрајном и вечном животу праведници примити плату за своје трудове, а грешници плату за своје грехе.

Божија Правда би била само празна и бесмислена реч, ако не би додељивала свакоме по делима његовим. Бог је праведан и воли правду, из чега следи да врлина прима награду, а грех - казну. Али, из чињенице да се Божија Правда не пројављује овде у потпуности следи да ће се она коначно испунити тек у будућем животу, који чека све људе. Савест је, дакле, јасан доказ човекове моралне слободе и бесмртности његове душе. Што се тиче пригушене савести, довољно је рећи да и она, у таквом стању, такође, сведочи о постојању савести: човек који изгуби познање истине пригушује своју савест, али она, упркос овоме, наставља да (пригушено) оптужује човека због кршења закона. Што се, пак, тиче умрле савести, рећи ћемо да је то врло ретка појава и последица крајње огреховљености. Такви случајеви нимало не оспоравају опште начело да је савест непоткупиви судија.

Самопреиспитивање претпоставља слободу, а слобода претпоставља разумност, из чега следи да човек који расуђује о сопственим чиновима јесте разумно и

слободно биће, које има пуну свест о томе шта чини, и које ће бити кажњено или награђено за то што је чинило. Према томе, они који нису награђени у овоме животу примиће награду за своју врлину у будућем, вечном и непролазном животу.

Свети Павле, Апостол незнабожаца, у својој посланици Римљанима (7,15-23), описује суд савести и то не на догматички, већ на психолошки и философски начин. Он, једном здравом аргументацијом, доказује да је морални закон записан у срцу човековом и да је савест постављена као истински судија свих човекових чинова. Савест увек сведочи о томе да ли је неки поступак у складу са моралним законом или, пак, супротан том закону. Савест подржава истину, указује почаст врлини, хвали моралну мудрост и признаје ово троје као једино што је добро, богоугодно и прикладно човеку као разумном бићу. Глас савести неућутно одјекује у срцу свакога човека. Ниједна духовно осетљива особа никада није порекла постојање овога гласа и његовога суда, као ни унутарњу побуну којом савест устаје против кршитеља Божијега закона, против кршитеља Божијих начела и заповести. Савест, стога, јесте доказ деловања Божијега закона у нама, закона којег је Бог записао у срцима људи за усавршавање њихових бесмртних душа.

13. Унутарње откривење Бога као доказ бесмртности душе

У прилог доказивању бесмртности душе човекове навешћемо и доказ унутарњег откривења Божијег, кроз које човек (од Бога) бива поучаван натприродним истинама и ономе што је корисно и неопходно за његово

спасење. Човек често дугује спасење своје душе и свог живота управо том унутарњем откривењу Божијем. Оно, кроз мистичко надахнуће, човека избавља од опасности и открива му, и када је будан и када спава, како догађаје који се дешавају на великој удаљености, тако и оно што се још није ни догодило, откривајући му, на тај начин, вољу Божију. Овакво Божије откривање (удаљених и будућих) догађаја јесте доказ који потврђује човеков однос са Богом, Божије старање о човеку, човеково крајње достојанство, духовну природу човекову и бесмртност његове душе. Они који поричу ове истине поричу себе саме, узвишеност свога достојанства, циљ и сврху свога битовања у овоме свету, баш као и своје порекло и своје назначење. Због тога такви кроз живот газе попут неразумних животиња, и престрављени долазе до његовог свршетка, и стоје ужаснути над отвореним гробом. Колико су само пута такви материјалисти, философирајући над гробом, дошли до преумљења и признали своју грешку? Колико су се само пута такви људи, у тим тренуцима, одрицали читавог свог живота, што се збивало као последица разбуктања вере у бесмртност душе пред лицем смртога часа? То се дешава често зато што се сви који се приближују свршетку овога живота истовремено приближавају и будућем животу. Душа човекова се тада ослобађа свог многог бремена и раздрешује од уза које су је сапињале овде, на земљи. Дух човеков се ослобађа свих излишних брига и са њега почињу да се подижу облаци таме, који су га дотад препокривали. Светлост вечнога живота продире у помрачени ум човеков и просветљује га, и ум човеков заслепљен гледа у небеску зору која почиње да свиће изнутра и отима се ка њој. Човек се погружава у молитвено размишљање о вечном животу и у таквој молитвености предаје дух свој, потпуно сигуран у

стварност будућег живота, јер се тај вечни живот већ открио у њему.

14. Хришћански живот као доказ бесмртности душе

Сматра се да је хришћански живот једини човеку долични и човека достојни живот. Зашто? Шта је то светост? Шта је то свети живот? Шта значе ови појмови? Да то можда нису речи без значења? Да људски род можда не греши у своме поштовању Божијега закона? Да те и такве лажне идеје о Божијем закону живота, о себи самом и сопственом назначењу можда нису довеле човека до апсурдних и погрешних начела, на основу којих човек разликује свети од несветога живота, праведни од грешнога живота?

Али, како се уопште таква грешка могла проширити широм света? Како то да читав људски род, да све расе на овој Земљи и сви језици света имају речи које изражавају овакве идеје? Како то да, чак, и дивљаци учење о врлини[22] сматрају кључним учењем у својим незнабожачким религијама? Проучи све најдревније религије са свих континената, обиђи читаву Земљу, претражи унутрашњост Африке и даљине Америке, отиди до земаља где живе дивљачка племена, посети острва на океанима, упореди фундаментална начела религија из најудаљенијих земаља, које су међусобно раздвојене огромним растојањима, и уверићеш се да сви поштују свети и праведни живот, и да сви сматрају да су Богу блиски и дивљења достојни једино они који воде такав живот...

Да ли би то опште мњење људскога рода могло бити

погрешно? Немогуће је да баш сви заједно у погледу овога буду у заблуди. Опште мњење је, дакле, истински судија који просуђује о вредности или безвредности неке ствари. Оно што општељудско мњење потврђује као добро заиста јесте добро, а оно што то мњење одбацује као рђаво заиста јесте рђаво[23]... Стога праведни живот јесте метод човековог усавршавања, којим он постаје највеличанственије, најдивотније и најузвишеније створење на Земљи.

Али, чему то самоусавршавање и сви ти напори, ако иста судбина чека и савршене и несавршене? Чему све то, ако ће студена тама гроба покрити заувек и једне и друге, ако ће се и личност онога који је стремио к савршенству расточити заједно са растакањем његовога тела? Зашто би Творац Својом премудром творачком моћи положио у човека моћ самоусавршавања којом човек - подвизавајући се, трудећи се и жртвујући се - треба да се преобрази у највеличанственије биће, ако је све то усавршавање без икакве сврхе? Али, Премудрост Божија искључује сваку несврховитост! Која је онда сврха (човековог духовног усавршавања)? Ово питање захтева удубљивање и велику пажњу. Погледајмо зато која је сврха човековог усавршавања кроз врлински и свети живот.

Сврха усавршавања човековог кроз етички и врлински живот, будући да је дело Божије Воље и Премудрости, мора бити узвишена, велика и Божанска, достојна Божије Воље. Савршенство и светост којој човек стреми јесте - обожење (theosis)[24], јер Бог је једини Савршени и Свети. Према томе, сврха човековог стремљења ка савршенству кроз етички и свети живот јесте обожење човеково. Бог, дакле, хоће да човека учини богом и зато је у човека положио способност за (духовно) узрастање и љубав (ерос) према савршенству, ради кога се човек бори и подвизава.

Мистички глас Божији, који збори у срцу човековом, крепи човека у овој борби, којој је судија - Бог, Онај Који невидиво води и подржава човека, Који ушаптава речи живота у срце човеково и Који узводи човека к циљу за који је човек и створен. Ето због чега ни читав свет са свим својим уживањима, и насладама, и славом, и велелепношћу, и сујетом житејском не може скренути са пута (усавршавања) онога који се бори за врлину и свети живот. Глас Божији, који мистички збори у срцу човековом, толико је јасан и разговетан да га разумеју и цивилизовани људи и дивљаци. Овај глас чини и најварварскије дивљаке - људским бићима и сачувава у човеку одлике које га чине различитим од неразумних животиња и човеколиких мајмуна. Човек, дакле, није створен да би нестао, већ да би постао причасник Божије доброте и светости. Човек, стога, има бесмртну душу.

15. Религијски доказ бесмртности душе

Религиозност сведочи о бесмртности душе, зато што религиозност јесте унутарња пријемчивост човекова за духовно заједничење са вечним Духом Божијим... Људски дух се, у својој чежњи за вечним Духом Божијим, инстинктивно двига и спонтано уздиже ка Њему. Када људски дух крене да сазна свет око себе, он се не зауставља нигде, нема покоја нигде, већ се непрестано креће и свагда трага за новим сазнањима. Дух човеков тежи да се уздигне до вечног Духа Божијег, у Коме ће, како верује, наћи мир за којим трага. Овај феномен је нешто што је универзално и среће се код свих народа и раса на Земљи. Никада не беше народа који није имао (некакву) религију. Никада не беше народа који није живео (некаквим) богопоклоњењем. Религиозност и богопоклоњење сведоче о постојању

унутарњег импулса духа човековог да трага за Богом. Порицати ову истину значи порицати човекову духовну природу. Онима који поричу ову истину немамо шта да кажемо, јер су такви сами себе већ порекли, будући да су порекли свој духовни живот, чежњу свога духа, чежњу своје душе. Ми се обраћамо онима који признају своју духовну природу, унутарњи импулс свога духа да трага за Богом, унутарњу склоност своје душе да се уздиже изнад земаљских ствари и обитава у Духу Божијем. Религиозност сведочи о бесмртности душе човекове, зато што је она плод човековог унутарњег осећања заједнице његовог духа са Духом Божијим. Религиозност је нужна последица Божијег заједницења са човеком и човековог заједницења са Богом.

Уз то, религиозност логично происходи из усрдности потраге људскога духа за вечним Духом Божијим, јер дух који трага за вечним Духом Божијим не може тежити узпразно, не може бити у заблуди. Дух човеков стреми и уздиже се ка Духу Божијем, зато што је сигуран у постојање вечнога Духа Божијег и зато што осећа своју сродност са Њим. Дух човеков осећа своју бесмртност и стреми ка Бесмртном. А дух који стреми ка бесмртности не може бити смртан. Бесмртност јесте оно што човека привлачи к бесмртности. Двигање духа човековог (ка бесмртности) сведочио сопственој бесмртној природи. Као плод заједницења духа човековог са Духом Божијим, религиозност сведочи о бесмртности душе.

Ову истину, такође, потврђују и религијске врлине[25], које се разрастају у срцу религиознога човека. Ове врлине се у свој својој лепоти и величанствености откривају у (Хришћанству као) богооткривеној религији[26].

Религијске врлине сведоче о истинском заједницењу

Бога и човека, о деловању Бога у души човековој. Хришћанске религијске врлине јесу величанствени доказ Божијег заједничења са човеком; а Божије заједничење са човеком и даровање Божијих дарова човеку сведочи о бесмртности душе човекове. Према томе, и религиозност сведочи о бесмртности душе човекове.

16. Унутарњи импулс за богопоклоњење као доказ бесмртности душе

Још један чудан и потпуно необјашњив феномен за заговорнике материјалистичких теорија јесте богопоклоњење. Какав је то феномен? Каква је то чежња за непознатим? Каква је то склоност, какво је то искање и каква је то тајанствена љубав према Богу? Зашто ум и срце човеково - да би се клањали и исказивали своју оданост Богу - теже да се одвоје од материјалног света и да се уздигну ка небесима? Каква је то склоност човекова да се одриче сопствене телесности да би се усредсређивао на тај други ентитет у себи, који је различит од тела? Какав је то ентитет који себе назива "ја" (его) и који тежи да се ослободи телесних окова да би могао да се неометано посвећује бављењу потпуно духовним стварима, да би могао да се погружава у размишљање о стварима које су туђе свету што га окружује? Како то да материјални човек воли да се бави духовним идејама? Какве су то идеје? Узмимо, на пример, верника који одбацује свет и ствари овога света да би се посветио служењу невидивом Богу и који потчињава себе апсолутној вољи Његовој. Каква је то зависност? Шта нагони човека да потчини своју вољу? Ево, гле, таквога човека како пред цветом хвали Творца тог цвета. Лепота цвета рађа у срцу његовом осећање богопоклоњења, које измамљује песму хвале Творцу.

Његове усне певају невидивој природи (Божијој), његов језик пева химне хвале невидивој Творачкој Моћи, његово срце се весели а његов дух усхићује у оваквој побожности. Он верује да испуњава своју дужност, коју му је наложио извесни унутарњи и тајанствени глас, чију је заповест морао да послуша. И из оваквог мистичког догађаја човек излази препун умилења.

НАПОМЕНЕ:

1. Текст је превод са енглеског: St. Nectarios (Kephala), Prolegomena Concerning The Immortality of The Soul, Proofs of The Immortality of The Soul, u: Constantine Cavarnos, Modern Greek Philosophers on The Human Soul, Institute For Byzantine And Modern Greek Studies, Белмонт, 1987, пп. 59-86. К. Каварнос је лично изабрао и превео на енглески језик текстове овог зборника, који представља избор из опуса седам модерних грчких православних мислилаца (Бенјамин Лезвоски, Петар Враилас-Арменис, Јован Скалцунис, Св. Нектарије Егински, Никола И. Луварис, Фотије Кондоглу и И. Н. Теодоракопулос).
2. Из књиге, Студија о бесмртности душе, Атина, 1901, стр. 7-9,11.
3. То јест: унутарњи човек, душа или дух.
4. Из књиге Студија о бесмртности душе, стр. 36-66. Св. Нектарије износи деветнаест доказа о бесмртности душе. Изоставио сам последњи доказ (стр. 68-77) због његове обимности и немогућности да се исти сажме.

Деветнаести доказ носи наслов Доказ бесмртности душе на основу судбине народа и Божијега Промисла, који се изводи из философије историје (К. Каварнос).

5. Ово место би требало прецизирати читалаца ради. Св. Григорије Палама богословствује да је и душа смртна, јер је створена, а све што је створено јесте смртно јер нема у себи сопственога живота, већ га прима од нестворених енергија Божијих. Св. Нектарије Егински, нема сумње, овде доказује да је душа бесмртна, у смислу да, за разлику од тела, не потпада под власт трулежности као видивог знака смртности. Смрт душе је духовна и мистичка последица огреховљености и непокајаности, а умрла душа јесте она која се удаљи од Бога и лиши животворних енергија Божијих. Душа је смртна по природи, а бесмртна по Љубави и Вољи Божијој, а за ту бесмртност је неопходна сарадња човекове љубави и воље са Божијом Љубављу и Вољом. Св. Теофан Затворник говори о "вечној смрти душе", тј. стању свецеле погружености непокајане душе у адске муке богоостављености и апсолутне самоће. По овоме се хришћанско схватање бесмртности душе радикално разликује од паганско-античког схватања бесмртности душе (прим. прев).
6. То јест Платон (Федар 245ц-е и Закони, X, 896а-б). Упореди са оним шта каже Св. Атанасије: "Ако, као што показасмо, душа покреће тело и није покретана другим стварима, следи да је кретање душе спонтано и да се ово спонтано кретање душе наставља и после полагања тела у земљу" (Изабрана библиотека никејских и пост-никејских Отаца, том IV, New York, 1892, стр. 21).

7. То јест: такву "хармонију" тела и душе као физиолошко-хемијске функције тела, која би се састојала у "хармоничној" потчињености душе телу (прим. прев.).
8. Упор. К. Јасперс: "Пројаве љубави и извојевање победе над самим собом доводе човека до свести о стварности неупоредиво вишој од пролазне, емпиријски стварне стварности, о стварности која одјекује речју - бесмртност" (Философија и свет, стр. 137).
9. Многи филозофи су наглашавали ову чињеницу, а међу њима Ралф Валдо Емерсон и Карл Јасперс. Емерсон пише: "У првим записима о било ком иоле културном и умном народу, увек се може наћи траг о извесном веровању у други живот... Није било ни једне епохе у којој није постојало учење о будућем животу" (Писма и друштвени нил.епископи. Бостон, 1894, стр. 308). А Јасперс каже: "Већина нас одувек је веровала и још увек верује у то да ће наставити да живе (и после смрти). Верни Хришћани верују обећањима Библије. За Хиндусе ствар је проклетства што је свака душа живела у безброј облика у прошлости и што ће живети у новим облицима и у будућности: они верују у реинкарнацију. Примитивни народи су веровали да се њихови преци јављају као духови. Грци су имали Празник Свих Душа за време кога су увесељава-ли своје мртве; празновање се окончавало позивом душама да се врате у свој свет. Нема краја набрајању различитих начина на које се вера у наставак живота после смрти пројављивала широм света" (Философија и свет, стр. 134).
10. То јест, веровање у бесмртност душе.

11. Види: Платон. Федар, 106е.

12. У истом расположењу, Емерсон запажа: "Нема ничега у природи што је каприциозно, или хировито, или случајно, или неутемељено. Природа се никада не креће скоковито, већ увек постепено и у утемељеним помацима. Постојање потребе указује на то да је задовољење потребе у самом саставу створења које осећа потребу; потреба за храном, потреба за кретањем, потреба за сном, потреба за дружењем, потреба за сазнањем нису тек некакви насумични хирови, већ потребе које су утемељене у самој структури створења, и треба да буду задовољене храњењем, кретањем, спавањем, дружењем, сазнавањем. Ако постоји жеља да се живи, и то (да се живи) на једном вишем нивоу. са већим знањем и моћју, то је зато што су и живот и знање и моћ добри за нас, као и зато што смо ми природно обиталиште тих дарова... Све што видим учи ме да верујем Творцу за све оно што не видим. Ма шта било то што је велики Промисао припремио за нас, то мора бити нешто велико и штедро, и у великом стилу Његовога дела. Будућност мора одговарати стилу наших способности: памћења, наде, имагинације, мишљења" (Књижевност и друштвени циљеви, стр. 319-321).

13. Овакав став исказује и Виљем Џејмс: "Сама убеђеност", запажа он, "да овај природни поредак није нешто коначно, већ само знак или визија, извесно спољашње приказане многострукога козмоса, у коме духовне силе имају последњу реч, јер су вечне, довољна је да живот учини вредним живљења, упркос свакој супротној претпоставци, коју намећу околности на природном плану

(живота). Уништи ову унутарњу убеђеност... и одједном нестаје сва светлост и сијање егзистенције! Врло често тада ступа на сцену изопачени поглед на живот - самоубиство" (Воља за веру, Њујорк, 1897, стр. 56-57).

14. То јест: супротно палој, смртној природи човековој (прим. прев.).
15. То јест: човек.
16. То јест: после смрти човекове.
17. Амвросија је код Старих Грка била божанско пиће којим су жеђ толили олимписки богови. Хришћанска ромејска (византијска) култура је преузела готово читав корпус античке-грчке терминологије. Тако је и "амвросија" код Св. Нектарија Егинског, као и код других Отаца Цркве, метафора за напајање нествореним Божијим енергијама, којим Хришћани живе (прим. прев.).
18. То јест: хришћанском теоријом и праксом, аскетско-светотајинским животом покајничког очишћења, благодатног просветљења и обожења - црквеним животом, или - како веле Свети Оци - "философијом у Христу" и по Христу. Хришћанска фило-софија и јесте, како сама реч каже, "љубомудрије" (мудрољубље), лично-саборна љубав према Светој Премудрости, Премудрости Која спасава је Личност, Спаситељ, Ваплоћени Логос. Богочовек Исус Христос (прим. прев.).
19. То јест: према Највишем Добром - Тројичном Богу (Прим. Прев.).
20. То јест: части и славе богопознања.
21. То јест: универзално веровање људског рода у то да постоји савест.
22. Наравно, врлину онако како је они схватају сагласно

своме схватању света и морала.

23. Упореди: Аристотел. Никомахова етика, X, 2: "Они који поричу да сви теже стицању онога што је добро несумњиво причају бесмислице. Јер ми тврдимо да је добро оно што сви сматрају добрим, а онај који доводи у питање наше уверење у мњење читавог човечанства тешко ће нас убедити да верујемо његовом мњењу".
24. Грчки Оци Цркве византијскога периода, као и они који су живели пре и после тог периода, често говоре о обожењу (theosis), и наводе места из Светога Писма где се говори о обожењу. Често се позивају на место из Псалама: "Рекох: богови сте и синови сте Свевишњег сви" (Пс. 82, 6). Друго место које често наводе јесте из 2. посланице Св. ап. Петра: "... Да кроз њих постанете причасници Божанске природе" (2. Петр. 1,4). Обожење значи потпуно сједињење са Богом, учешће у Божијем савршенству и светости.
25. Св. Нектарије врлине дели на религијске (духовне) и етичке. Религијске врлине су вера, нада и љубав. И једном и другом врстом врлина Св. Нектарије се бави у својој књизи Самопознање.
26. Овде морамо имати у виду да је текст писан 1901. године и да тада, сасвим сигурно, још није било теолошки артикулисано данашње општеприхваћено разликовање православног Хришћанства као Цркве, са једне, од "религије", са друге стране, а по коме православно Хришћанство, као објава свештене историје спасења, не само да није религија, већ представља крај сваке религије и религиозности као "секуларних" феномена карактеристичних за палу историју, феномена који сведоче о изгубљеној заједници са Богом и човековим "секуларним"

покушајима да премости онтолошки бездан између себе и Бога. Св. Нектарије Егински користи појмове "религија" и "религиозност" у, за то време, уобичајеном смислу: као синоним за општељудску религиозност, тј. дејствовање иконе Божије у човеку, које човека надахњује на побожност, философију, уметничко стваралаштво... дејство кога човек може бити несвестан, полусвестан или свестан, али од кога не може да побегне будући да је homo religiosus. Но, због овога аргументација Св. Нектарија Егинског нимало не трпи, јер је овај његов спис био настао не као теолошко-догматички спис, већ као хришћанско-философски оглед о бесмртности душе, писан - на језику свога времена и у контексту тадашњег спора материјалиста и идеалиста - управо за учене људе и културно-научно јавно мњење тога времена које је радикално доводило у питање и "религијску" суштину човека и бесмртност човекове душе, што уосталом чини (или је већ довршила?) и данашња цивилизација (прим. прев.).

СВЕТИ НЕКТАРИЈЕ ЕГИНСКИ О БЕСМРТНОСТИ ДУШЕ

<u>ШТАМПАНО ИЗДАЊЕ</u>	<u>ИНТЕРНЕТ ИЗДАЊЕ</u>
<i>Књига: ГОСПОД НИЈЕ СТВОРИО СМРТ - Има ли живота после смрти,</i>	<i>Објављено: 9. новембар 2009. Издаје: © Svetosavlje.org</i>

<p>стр. 117-135 Библиотека: ОБРАЗ СВЕТАЧКИ Издато: 2009. Место: Београд Уредник и приређивач: Јован Србуљ Рецензенти: Протојереј ставрофор Љубодраг Петровић Протојереј ставрофор Вајо Јовић Владимир Димитријевић Технички уредник: Јереј Велимир Бирманац Штампа: Графичар, Ужице Тираж: 500</p>	<p>Уредник: прот. Љубо Милошевић Основни формат: Владимир Благојевић Дигитализација: Станоје Станковић Коректура: Станоје Станковић Дизајн странице: Станоје Станковић</p>
--	---